

Kerekes György

JOSÉ CARLOS MARIÁTEGUI,
LATIN-AMERIKA KIEMELKEDŐ GONDOLKODÓJA

E rövid előadásban nem gondolhatunk arra, hogy átfogó képet rajzoljunk Mariáteguiról: a legfontosabb vitatémák ismertetése is meghaladná lehetőségeinket. Néhány nélkülözhetetlen életrajzi adat közlése után mindössze két témakörben jelezzük észrevételeinket: Mariátegui, a forradalmár gondolkodó egyetemes látásmódjával kapcsolatban, illetve néhány, a munkásmozgalmat közvetlenül érintő kérdésben. /A bővebb elemzés elmaradását nemcsak az teszi elfogadhatóvá, hogy a közeljövőben megjelenő Mariátegui-kötetben közölt írások sokoldalú tájékoztatást adnak az ország történetéről és korabeli problémáiról, hanem az is, hogy elkészült Anderle Ádám "Politikai mozgalmak Peruban a két világháború között" című kandidátusi értekezése is, amely remélhetőleg rövidesen a hazai olvasók számára is hozzáférhető lesz./

* * *

José Carlos Mariátegui 1895. június 14-én Limában született.* A család nehéz anyagi körülményei arra kény-

*Antonio Melis "Mariátegui: primer marxista de América" c. tanulmánya /Casa de las Américas, 1968. máyo-juno/ Guillermo Rouillon kutatásaira hivatkozva azt állítja, hogy -- a perui Mariátegui-kötetek adataival ellentétben -- a helyes dátum 1894 - július 14.

szerítették, hogy már 14 éves korában elmenjen dolgozni. Nyomdai munkás lett, munkája mellett kitartóan tanult. Autodidakta módszerekkel, majd a limai egyetem esti szemesztereit hallgatva nagytudású, művelt emberré képezte magát.

Mint sok latin-amerikai, nagyon fiatalon többféle műfajban próbálgatta szárnyait. 17 éves korától - főleg szonettekét irt. Amikor az El Tiempo c. napilaphoz került, az ellenzéki ujság riportereként került kapcsolatba a politikával. Megismerkedett a perui ellenzéki mozgalom jelentős személyiségeivel - César Falcónnal, Félix de Valléval, sőt Manuel González Pradával is, aki a latin-amerikai anarchista mozgalom egyik legjelentősebb gondolkodója volt az 1900-as években. Mariátegui kritikai szemlélete - s az a készsége, hogy hasznára váljon az ösztönösség stádiumából éppen kinőni törekvő hazai munkásmozgalom számára -- 1918-ban egy folyóirat megalapításában öltött testet. A Nuestra Época /Korunk/, majd -- ennek betiltása után -- a La Razón /Az Értelem/ című folyóiratok azonnal elméleti és politikai fórummá váltak. A munkásosztály követeléseit fogalmazódtak meg bennük, s itt látott napvilágot az 1919-ben kibontakozó egyetemi reform-mozgalom programja is. Az itt közölt írások már egyértelműen jelezték, hogy Mariátegui a szocializmus eszméihez közeledik.

A perui kormány számára mind terhesebb lett az ifjú Mariátegui tevékenysége. 1919-ben már nemcsak lapját tiltották be, hanem száműzték is Peruból. Hogy ténykedésük ne keltsen vihart, "elegánsan" csinálták: felajánlottak egy három éves európai ösztöndíjat. Mariátegui vállalta, annál is inkább, mert belátta: most a legfontosabb a tanulás, önnön továbbképzése. Teljes joggal vallotta, hogy korszerű műveltséget csak Európában szerezhethet, s

csak ott ismerkedhet meg mélyrehatóan a szocializmus tanáival.

Mariátegui három éven át tartózkodott Európában. /1920-23/ Utazása az I. világháború utáni forradalmi válság utolsó időszakára esett, s rendkívül sok tanulságot hozott. Mariátegui nemcsak a könyvtárakat látogatta, Jelen volt az olasz kommunista mozgalom születésénél, hiszen Olaszországban töltötte ideje java részét. Ismerte Nittit, Pietro Gobettit, bejáratos volt Gramsci házába, s részt vett az olasz mozgalom nyílt eszmecserein. /Ekkor ismerkedett meg egyébként az olasz származású Ana Chiappe de Suenével, aki felesége lett, s követte őt Peruba./ A munkásmozgalom mellett nagy figyelmet szentelt a születő fasizmus tanulmányozásának, noha életében /1930-ban halt meg/ aligha ismerhette meg a probléma igazi dimenzióit. Igyekezett megismerni más európai országok tapasztalatait is. Járt az ellenforradalmi Magyarországon, tanulmányozta Ausztria, Németország és Franciaország tapasztalatait is. /Ez utóbbiban - a fasizálódási törekvések mellett - főleg az irodalmi avantgarde törekvései ragadták meg figyelmét./ Megismerkedett Romain Rolland-nal, Barbusse-szel, Gorkij-jal, interjú készített az olaszországi emigrációban élő Károlyi Mihállyal. Ha tanulmányutja végső mérlegét - legfontosabb eredményét - próbáljuk megvonni, azt kell kiemelni, hogy 1923-ban Mariátegui kiforrott forradalmárként érkezett haza Peruba. Ismerte a leninizmust, a Kommunista Internacionálé harcosa lett; olyan emberré vált, aki képes volt kiemelkedő szerepet játszani a proletáriátus perui élcsapatának megteremtésében.

Hazaérkezve lázas munkába vetette magát. Akkor talán még maga sem tudta, hogy nagyon kevés idő áll rendelkezésére. Hét év múlva, 1930. április 16-án - alig 35 évesen - végzett vele a csonttuberkulózis, amely gyermekkorától betegé tette. Amit ez idő alatt tett, valóban gigászi

munka volt. Először is nagy munkát végzett a perui proletariátus tudatos osztályá szervezése érdekében. Közreműködött az Egységes Szakszervezeti Központ /Confederación de Trabajadores del Peru/ létrehozásában, amely 1929-ben csatlakozott a Vörös Szakszervezeti Internacionáléhoz. Kiemelkedő szerepe volt a Perui Szocialista Párt megalakításában /1928/, amely már Mariátegui irányítása alatt - első főtitkára volt - csatlakozott a III. Internacionáléhoz, s a Komintern latin-amerikai irodájának javaslatára felvette a "kommunista" nevet.

E sokoldalú szervező munkánál is maradandóbb, amit Mariátegui, a gondolkodó alkotott ezekben az években. Mindenekelőtt megismerkedett kortársai munkásságával. Nemcsak González Pradára gondolunk, aki forradalmi demokrataként indult, s az anarchizmushoz eljutva sokoldalú kritika tárgyává tette a fennálló társadalmat. S nem is csak Haya de la Torrára, aki ekkor a kispolgári törekvéseknek próbálta alárendelni a munkásosztályt, a maga eklektikus társadalomelméletét is csatasorba állítva. Többről volt szó ebben az időszakban. Mind többen fedezték fel, hogy van "indiánkérdés", "agrárkérdés", létezik a "gazdasági függés" problémája a névleges politikai függetlenség mellett stb. S felismerték, hogy e kérdések tanulmányozása, megértése nélkül mindenfajta haladó politikai cselekvés "homokra épül". A társadalmi feszültségek - s benne az aktív értelmiségi utkeresés - felszínre dobták a múlt, a jelen és a jövő minden nagy kérdését.

E pezsgő korszakban Mariátegui nem azért lett Peru legnagyobb alakja, mert mindig mélyebbre tekintett, mint kortársai. /Ellenkezőleg, részkérdésekben néha kevesebb ujjal, eredetivel járult hozzá a felfedezésekhez, mint egyik-másik kortárs perui gondolkodó./ De szín-

tetizáló elme volt, egyetemes műveltségű, aki tényleges összefüggéseiben - s a marxizmus szellemében - világította meg a kapitalizálódó félgymarmati Peru valamennyi alapproblémáját. Elsősorban látásmódjával, elemzőképességével lett ő - vitathatatlanul - Latin-Amerika mindmáig legjelentősebb, "alapozó" marxista teoretikusa.

* * *

Mariátegui ránk hagyott életműve elsődlegesen a maga sokrétűségével hívja fel magára a figyelmet. Ha azonban mélyebbre hatolunk, túllépve a tematikai gazdagságon, rá kell döbbenjünk arra, hogy egyetemes látókörű forradalmár gondolkodóval van dolgunk, aki - s ez Latin-Amerikában a legutóbbi időkhöz nem túl gyakori - nagyon hamar, s nagyon fiatalon rádöbbsent arra, hogy hazája, Peru megértéséhez a világ megértésén át vezet az út. Felismerte, hogy csak szélesebb látószögéből - a nagy világtörténelmi összefüggések megértése révén - alakítható ki a perui mozgalom elméleti bázisa. Azt pedig már tudta - főleg európai tapasztalata alapján -, hogy tudományos elmélet nélkül legfeljebb több ismeretet szerezhet másoknál, de nem adhat választ az őt és kortársait mardosó kérdésekre.

Az élenjáró kortárs tudomány szintjére akart emelkedni, s alaposan tanulmányozta a történelmet, a közgazdaságtant, a filozófiát, az irodalmat, a művészeteket, s számos más területet. Látta Európa meghatározó szerepét az emberi civilizáció fejlődésében. De a latin-amerikai teoretikus többre volt kíváncsi: az emberiség történelmében akarta megismerni a haladás és a stagnációs viszonyok kialakulásának, kifejlődésének okait. Mindenekelőtt a forradalmak és ellenforradalmak természete, sajátossága ér-

dekelte. Az ide vágó ismeretekkel felvértezve alakította át hazaérkezése után a Népi Egyetem - valójában "sajátos munkásakadémia", a fiatal forradalmi értelmiség és a proletaritátus közötti kapcsolat gyümölcse - programját, lezárva az apolitikus "tudományos előadások" időszakát. Aktiv tevékenységének alighanem egyik legtanulmányosabb szakasza az itt végzett szervezői és propaganda munka volt. Emellett élenjáró szervezett munkásokkal, fiatal értelmiségiekkel - főleg diákokkal - ismertette meg a kialakulóban lévő korszerű világképet. Érdekes felidézni annak az előadás- és vitasorozatnak tematikáját, amit 1923. június 15. és 1924. január 26. között tartott Mariátegui a Népi Egyetemen "A világválság története" témakörben. A címek a következők voltak: "A világválság és a perui proletariátus"; "Háborus irodalom"; "A II. Internacionálé csődje"; "Olaszország beavatkozása a háboruba"; "Az orosz forradalom"; "A német forradalom"; "A magyar forradalom"; "A német politika aktualitása"; "A versailles-i béke és a Népszövetség"; "Proletárnyugtalanosság Európában 1919-ben és 1920-ban"; "A béke gazdasági problémái"; "A demokrácia válsága"; "A keleti világ forradalmi és szociális nyugtalanúsága"; "Az orosz rendszer intézményei"; "Internacionalizmus és nacionalizmus"; "A mexikói forradalom", s végül "Lenin dicsérete".

E tematikához aligha kell kommentár. Legfeljebb annyit kívánunk itt megjegyezni, hogy a Népi Egyetemen választott tematika tükröződik Mariátegui további munkájában. Publicisztikai és tudományos tevékenységében vissza-visszatér az oroszországi, mexikói, keleti és más országok tanulmányozása kapcsán szerzett tapasztalatokra. S ezen a bázison fordított mind nagyobb figyelmet Latin-

Amerika - és főleg Peru - válságos problémáinak tanulmányozására.

Mindez jelzi, hogy Mariátegui valóban egyetemes gondolkodóvá vált. Munkásságában fellelhetők azok az elvárások, amiket az egyetemes gondolkodás feltételez. Valóban "világtörténelemként" nézte a világ történelmét. A jelenségeket, a részeket a világtörténelmi erővonalak metszéspontjából szemlélte, arról a pontról, amelyről a leginkább érthető volt, milyen szerepet játszanak e jelenségek a jövő kibontakozásában.

*

Mariátegui legismertebb - és kétségkívül legjelentősebb - műve a "Hét elemző tanulmány a perui valóságról." Csaknem minden általa tárgyalt elméleti kérdést ebben összegzett, noha egyik-másik problémával a tanulmánykötet megjelenése /1928/ után is mélyrehatóan foglalkozott. De - ha elő is fordul, hogy egyik-másik kérdés megfogalmazása más munkáiban sikerültebb - erre az összegző műre összpontosítjuk figyelmünket mi is, amikor a korabeli perui munkásmozgalmat érintő kérdések némelyikére felhívjuk a figyelmet. Itt elsősorban Mariáteguinak az agrárkérdésben, az indiánkérdésben és a faji kérdésben kifejtett nézeteire gondolunk. A teljesség igénye nélkül, a kritikus olvasói magatartás jegyében teszünk néhány megjegyzést e kérdésekkel kapcsolatban.

Mindenekelőtt az agrárkérdésről kell szólnunk. Már csak azért is, mert Mariátegui nagy figyelmet szentelt e problémának, s e témakörben kétség kívül nagy hatást gyakorolt a hazai gondolkodásra. Mariátegui világosan felismerte, hogy e problémában - akárcsak az indiánproblémában - a központi kérdés a földtulajdon. A latifundista

rendszer következetes felszámolásának híve volt. Nagy gondal tanulmányozta, hogyan lehet a leghatékonyabban hasznosítani a latifundistáktól kisajátítandó termő területeket. Olyan megoldásokra tett javaslatot, amelyek egyaránt figyelembe vették a történelmi tradíciókat, a paraszti rétegek helyzetében, gondolkodásában, közvetlen érdekeiben meglévő különbségeket, az eltérő természeti feltételeket. Külön kezelte a leginkább elmaradott Sierra-beli /hegyvidéki/ térséget, az itt maradványaiban még létező comunidad problémáját. Meggyőződése volt, hogy az itt továbbélő - s az inka birodalomig visszavezethető - közösségi tradíciók kedvező feltételeket teremtenek egy szövetkezeti mozgalom számára. /Noha utóbb bebizonyosodott, hogy Mariátegui túlbecsülte a közösségi hagyományok szerepét, lévén hogy a comunidad bomlási folyamata az általa vélténél sokkal előrehaladottabb szakaszban volt, éppen napjainkban bizonyosodik be - a perui forradalmi katonai kormány földreformja óta - , hogy a szövetkezetesítés nem ütközik komoly akadályokba a területen./

Felismerésének helyessége még egyértelműbb volt a Costa /a partvidék/vonatközöségében, ahol ekkor már a tőkés termelési viszonyok uralkodtak a mezőgazdaságban is. A termelés jellege, a gazdálkodás módja, világpiaci orientációja és - ebből adódóan - nemzetgazdasági jelentősége egyaránt amellett szólt, hogy a latifundistáktól elkobzott földeken nagyüzemi gazdálkodás folytatódjon. Az állami gazdaságokban azonban nemcsak a modern technika gyors bevezetésére, alkalmazására, hanem a dolgozók emberi életfeltételeinek megteremtésére is gondot kell fordítani - figyelmeztet Mariátegui.

A realitásokkal szembenézve fogalmazta meg a kisbirtokkal kapcsolatos pozícióját is. Nemcsak a meglévő

kisbirtokosi réteg védelmét, mindenoldalu támogatását javasolta, hanem szükségesnek tartotta néhány területen a földosztást is, tekintettel az adott vidék tradícióira.

Mint látható, Mariátegui a földkérdés olyan demokratikus rendezését vetette fel, amely megoldható volt a tőkés átalakulás keretei között, s nemcsak a parasztság számára leginkább elfogadható megoldást jelezte, hanem alkalmas lehetett a munkás-paraszt szövetség megteremtésére is. /Ez utóbbi lehetőség nyilván akkor kerülhetett előtérbe, ha a proletariátus az agrárkérdés e megoldásának aktív harcosává válik./

Az elmondottak alighanem meggyőzően jelzik, hogy Mariátegui agrárkonceptiója a leninizmus jegyében fogant. Ha mégis hangot adhatunk némi hiányérzetnek is, az elsősorban abból fakad, hogy a perui gondokodó nem fordított kellő figyelmet - megítélésünk szerint - a latifundium természetének vizsgálatára, s nem ismerte fel kellőképpen azokat a jelentős különbségeket, amelyek az európai feudalizmus és a latin-amerikai "latifundismo" között megfigyelhetők. Igaz, a figyelmes olvasó kiérez valamiféle terminológiai bizonytalanságot. Nem tekinthető véletlennek, hogy hol a "feudális", hol a "félfeudális" jelzőt használja. De még feltűnőbb a "feudalidad" kifejezés igen gyakori alkalmazása, ami "feudalitas"-nak fordítható. Ez utóbbi gyakori előfordulása érzékelteti talán a leginkább, hogy itt a feudalizmusra emlékeztető jelenségről van szó. Ezt Mariátegui egyhelyütt úgy próbálta érzékeltetni, hogy megjegyezte: a spanyolok képtelenek voltak egy "tisza feudális típusú gazdaság" bevezetésére.

Ez alkalommal nincs módunkban felvázolni a latin-amerikai latifundista rendszer természetéről született

jelentős kutatási eredményeket, amelyek jelzik, hogy e rendszer több vonásban tér el az európai feudális latifundiundiumtól, mint amennyiben hasonlít rá. A magyar olvasó tájékozódását elősegítheti a kiváló magyar történész, Wittman Tibor ezzel kapcsolatos tanulmánya.* A magyar kutató azon a ponton lépett tovább, ahol Mariátegui és kortársai megtörpantak. E megállapítás azért fontos, mert a latifundismo igazi természetének meg nem értése századunk első felében közrejátszott abban is, hogy ne ismerjék fel időben a tőkés fejlődés latin-amerikai utjának sajátosságait.

De térjünk át az indiánkérdésre, amely egyébként Mariáteguinél gyakran "faji kérdésként" is felmerült. Megállapíthatjuk, hogy munkássága ebben a vonatkozásban is mérföldkő a perui, sőt a latin-amerikai munkásmozgalomban.

Az 1920-as években az indiánok helyzetének tanulmányozása valóságos "divat" volt. Ekkor terjedt el, főleg a haladó gondolkodású értelmiség körében az indigenismo; az indián tárgyú irodalom és szociológiai kutatás. E "divat" háttérében természetesen az indiánok egyre súlyosbódó helyzete huzódott meg. A köztársaság politikája mindenben a latifundistáknak kedvezett. A nagybirtokosok egyre több földet kaparintottak meg. E folyamattal szemben kibontakozott az ellenállás, s mind szélesebb visszhangot vert. Mindez számos vonatkozásban állandó problémát jelentett a kormányzat számára is.

*Wittman Tibor: A latin-amerikai "feudalizmus" kialakulásának vitás kérdései. /XVI-XVII. század/ - Századok, 1972. 6. sz. 1293-1330. old.

Mariátegui az indiánkérdésben is kortársai leghaladóbb álláspontját tette magáévá. Határozottan az indián pártján állt, vissza akarta juttatni évszázadok alatt elvesztett földjeit. Az indiánkérdést mindenekelőtt földkérdésnek tekintette tehát. S tudta, hogy megoldása csak a latifundista rendszer teljes felszámolásával képzelhető el. A különféle megfontolásokban fogant "indiánvédő" törvényekkel szemben tehát gyökeres - az ország egészére kiható változást hozó - megoldást akart.

Meglepő viszont, hogy az indiánkérdés számos egyéb aspektusát - a nyelv, a kulturális integráció kérdését stb. - nem tette mélyreható vizsgálat tárgyává. Az a felismerés, hogy az indián ki van taszítva a nemzetből - amit elfogadhatatlannak tartott - nem vezetett el egy átfogó pozitív program kimunkálásához. Valójában nem tudjuk meg, elképzelte-e - és hogyan - a kulturájában is egységes perui nemzet kialakulásának utját.

Az elmondottak azonban nem kisebbítik tettét: a legfontosabb összefüggések felismerése, az alapkérdésben - az indiánkérdés földkérdésként kezelésében - elfoglalt világos, helyes álláspontja így is pozitív hatást gyakorolt a haladó gondolkodásra, mindenekelőtt a munkásmozgalomra.

Alighanem a legtöbb vitára, nemegyszer kritikai észrevételekre ad okot azonban Mariáteguinek a "faji kérdésben" kifejtett véleménye. Nemcsak "elejtett" észrevételeire gondolunk, amelyek jórésze joggal kifogásolhatók, hanem problematikus nála a témakör általános kezelése is.

Kezdjük az elején. A korabeli szakirodalom a társadalmi jelenségek vizsgálata során gyakran használta Latin-Amerikában - és másutt is - meghatározott jelenségek jelölésére a "faji" fogalmat. Mariátegui sem volt kivétel ez alól. De nemcsak a terminológiai kérdésről van itt szó:

figyelmet érdemel, hogy az ázsiai bevándoroltak, de főleg a hajdan rabszolgaként behurcolt négerek kapcsán mennyire egyoldaluan, "rosszindulatu" elfogultsággal fogalmazott. Mondhatni, csak negatív jelenségekre utal ezen etnikumok kapcsán, miközben az indiánt magasztalja; sőt írásaiba beszűrődnek a rasszista felfogásra emlékeztető, diszkriminatív jellegű megjegyzések.

Nem tudjuk, mi lehet ennek oka. "Fehér" elfogultsággal aligha magyarázható, hiszen Mariátegui maga is nem egyszer elítélte az imperializmus rasszista ideológiáját és politikáját. Emellett egész "faji" felfogását az indián védelmére "mozgósította". "A faji probléma Latin-Amerikában" című előterjesztésében így fogalmaz például: "A haladáshoz, a modern termelés technikájához való asszimilációs képességet tekintve az indián egyáltalán nem alacsonyabbrendű a meszticnél. Ellenkezőleg, általában magasabbrendű."

Mindezek láttán hajlunk arra a feltételezésre, hogy Mariáteguit az indiánok szeretete, az indiánprobléma minden áron való megoldásának vágya - s a gyakran jelentkező fogalmazásbeli hegyesség - vezethette el időnként elfogult, igazságtalan megállapításokhoz. S szemléletének e területen megnyilvánuló igazságtalan "szükösségében" közrejátszhatott még egy ok: hogy korában csak az imperialista ideológiák foglalkoztak igazából a "faji kérdéssel" a maguk szemszögéből. Nemcsak a marxizmus elméletében volt szinte "szűz terület" a faji problémák megvilágítása, hanem a rasszizmust elítélő polgári irányzatokban sem születtek ekkoriban számottevő - s elfogadható tartalmu - eredmények.

Mindezen negatívumoknál fontosabb azonban, hogy Mariátegui - amikor élete végén ismét megközelítette elméletileg a faji kérdést, s főleg amikor a politikai cse-

lekvés rugóit próbálta megfogalmazni - a történelmi materializmus szellemében járt el. S ez nemcsak abban jutott kifejezésre, hogy minden vonatkozásban leleplezte az uralkodóosztályok által táplált faji ellentéték tartóhatatlanságát. Megkísérelte felvázolni egy forradalmi, egy szocialista politika alapelveit is ebben a vonatkozásban.

A faji kérdés megközelítésének alapja az osztálylényeg lett Mariáteguinél. Nemcsak azért, mert - mint hangsúlyozta - a fajelmélet a kizsákmányolást szolgálja. Felismerte azt is, hogy a külföldi és a hazai uralkodóosztályok elleni osztályharcban kulcskérdés a különféle etnikumokhoz tartozó - indián, ázsiai, néger - kizsákmányoltak öntudatra ébresztése; meg kell értetni velük, hogy elnyomottságuk és kizsákmányoltságuk abból a forrásból fakad, mint a mesztic és fehér kizsákmányoltaké. A faji egyenjogúságot - mondotta említett tézisében - csak az osztályharc keretei között lehet megoldani. Ám a kizsákmányoltak küzdelme csak akkor lehet eredményes, ha figyelembe veszi a különféle etnikumok együttéléséből, ennek tradícióiból adódó problémákat is. Ezekben az országokban - mutat rá - az etnikai tényező oly mértékben összefonódik az osztálytényezőkkel, hogy azt a forradalmi politika semmiképpen nem kerülheti meg. A faji tényezőt forradalmi tényezővé kell változtatni - hangsúlyozza. De mivel az indián óhatatlanul bizalmatlan a fehérrel és a meszticel szemben - hiszen történelmi emlékezete alapján csak elnyomóját láthatja bennük - nagyon fontos, hogy a köztük végzett felvilágosító tevékenységet, szervező munkát közülük származó, már tudatossá vált, szervezett dolgozók végezzék. E munkában - mutat rá Mariátegui - nagy szerepe lehet a szakszervezetnek, a pártnak: ezek közreműködé-

sével bontakozhat ki az elnyomott etnikumok osztálytudata, szolidaritása.

A faji kérdés - szélesebb tárgyalásában - ugyanugy egybekapcsolódik Mariáteguinél a földkérdéssel, mint az indiánkérdés. Ez teljesen jogos volt az ő korában, amikor az indiánok - sőt az ázsiaiak, négerék - többsége a mezőgazdaságban dolgozott. Végső következtetése az, hogy a fő probléma nem a faji szempont, hanem a gazdasági-társadalmi probléma; ám a faji kérdésnek is szerepe van megjelenési módjában. S egy reális forradalmi politikának számba kell vennie e tényezőt is; csak így adhat világos, osztályharcos jelleget a bennszülöttek, a négerék, az ipari és mezőgazdasági dolgozók mozgalmának.

* * *

José Carlos Mariátegui sokoldalú egyéniség volt. Mindenekelőtt forradalmár, aki újságíróként, agitátorként, propagandistaként, pártszervezőként s - talán leginkább - gondolkodóként szolgálta a proletáriátus ügyét. Szenvedélyesen, izzásig hevülve dolgozott. Ez és a gyermekkorától fényesítő betegség csakhamar elsorvasztotta. Abban az életkorban hunyt el - 35 évesen - amikor a társadalom kérdéseit boncoló teoretikusok, gondolkodók éppencsak belépnek az "érett" alkotó periódusba. Az utókor csak ifjúkori írásaiból ismerheti meg Mariáteguít. Ő csak ilyeneket hagyott hátra.

I R O D A L O M J E G Y Z É K

- Mariátegui, José Carlos: Obras Completas. Lima, 1958-1972.
1-20. kötet.
- Anderle Ádám: Politikai mozgalmak Peruban a két világhábo-
ru között /kandidátusi értekezés tézisei/ Sze-
geá, 1976.
- Anderle Ádám: Agrárkérdés Peruban az 1920-as években. Acta
Historica. Acta Univ. Szegediensis. T. XXXV.
Szeged, 1971. 61-77. old.
- Bazán, Armando: Mariátegui y su tiempo. Lima, 1969, Ed.
Amauta.
- Emilio Choy, Jorge del Prado és mások: Lenin y Mariátegui.
Lima, 1970. Ed. Amauta.
- Melis-Dessau-Kossok: Mariátegui. Estudios. Lima, 1971.
Ed. Amauta.
- D. Messeguer Illan: José Carlos Mariátegui y su pensamien-
to revolucionario. Lima, 1974.
- Szemjonov-Sulgovszkij: Rolj José Carlos Mariátegui v szoz-
danyii Kommuniszticeszkoj Partii Peru.
Novaja i novejsaja isztorija, 1957. 5. sz.
68-85. old.
- Plamennüj borec za torzsesztva igyej markszizma v Latinszkoj
Amerike - Mariátegui. /konferencia előadásai/.
Moszkva, 1966.